

SAU
CULEGERE DIN SCRIERILE SFINȚILOR PĂRINȚI,
CARE ARATĂ CUM SE POATE OMUL CURĂȚI,
LUMINA ȘI DESĂVÎRȘI

Volumul III

SFÎNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL

TRADUCERE DIN GRECEȘTE, INTRODUCERE ȘI NOTE

de

Pr. Prof. Dr. DUMITRU STĂNILOAE

Membru al Academiei Române

HUMANITAS

BUCUREȘTI

© HUMANITAS, 1999, 2004, 2009

EDITURA HUMANITAS

Plața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021 408 83 50

C.R.C.E. - CP 14, București

e-mail: cpe@humanitas.ro

www.libris.ro

SFÎNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL

Cuvînt înainte la prima ediție	7
Smeritul monah Maxim către preacuviosul presbiter și egumen Talasie	23
Despre diferite locuri grele din dumnezeiasca Scriptură	23
Cuvînt înainte la scoliile așezate în urma răspunsurilor	36
Întrebarea 1: Despre afecte	39
Întrebarea 2: Despre lucrarea lui Dumnezeu	41
Întrebarea 3: Despre omul cu ulciorul	43
Întrebarea 4: Despre veșmintele Mîntuitorului	45
Întrebarea 5: Despre blestemul lui Adam	47
Întrebarea 6: Despre îndoita naștere din Dumnezeu ..	49
Întrebarea 7: Despre binevestirea celor morți	52
Întrebarea 8: Dumnezeu este lumină	54
Întrebarea 9: Ce ne-a descoperit și ce ne va descoperi Dumnezeu	54
Întrebarea 10: Despre cele două temeri de Dumnezeu ..	55
Întrebarea 11: Starea dinții a îngerilor	59
Întrebarea 12: Despre cămașa mînjită de trup	60
Întrebarea 13: Despre „cele nevăzute ale lui Dumnezeu”	60
Întrebarea 14: Ce este închinarea la făpturi	62
Întrebarea 15: Despre prezența Duhului în toate	62
Întrebarea 16: Despre vițelul de aur din pustie	64
Întrebarea 17: Moise amenințat cu uciderea	67
Întrebarea 18: Îndreptarea din lege	70
Întrebarea 19: Judecata după lege	71

Întrebarea 20: Despre smochinul fără rod	72
Întrebarea 21: Despre dezbrăcarea stăpînilor	74
Întrebarea 22: Despre sfîrșitul veacurilor ajuns la noi	80
Întrebarea 23: Despre tronul lui David dat lui Iisus	86
Întrebarea 24: Cele două străji trecute de Petru	89
Întrebarea 25: Hristos e capul bărbatului	90
Întrebarea 26: Nabucodonosor, sluga Domnului	98
Întrebarea 27: Descoperirea despre Corneliu	105
Întrebarea 28: Amestecarea limbilor	111
Întrebarea 29: Prorocirea despre suirea lui Pavel la Ierusalim	114
Întrebarea 30: Paharul și botezul	116
Întrebarea 31: Dumnezeu nu locuiește în temple făcute de mîini	117
Întrebarea 32: Dibuirea lui Dumnezeu	118
Întrebarea 33: Credința mută munții	120
Întrebarea 34: Ce primim prin rugăciune	122
Întrebarea 35: De ce mîncăm trupul și sîngele Cuvîntului, dar nu și oasele?	123
Întrebarea 36: Ce înseamnă trupul și sîngele animalelor jertfite?	125
Întrebarea 37: Despre ștergarele puse pe trupul Apostolului Pavel	127
Întrebarea 38: Despre cei șapte frați luați de o femeie	130
Întrebarea 39: Înțelesul celor trei zile cît au stat mulțimile lîngă Domnul	132
Întrebarea 40: Despre cele șase vase cu apă de la nunta din Cana	135
Întrebarea 41: Despre cei cinci bărbați ai samarinencii	140
Întrebarea 42: Cum s-a făcut Domnul păcat?	142
Întrebarea 43: Deosebirea între pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și răului	145
Întrebarea 44: În ce înțeles zice Dumnezeu: „Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre noi”	147

Întrebarea 45: Ce înseamnă pieptul legănat și brațul drept	150
Întrebarea 46: Despre deosebirea între oglindă și ghicitură	151
Întrebarea 47: Despre „glasul celui ce strigă în pustie”	152
Întrebarea 48: Și a zidit Ozia turnuri în Ierusalim	160
Întrebarea 49: Iezechia astupă izvoarele	169
Întrebarea 50: Îngerul nimicește oastea lui Sanherib	182
Întrebarea 51: Mulți aduceau daruri lui Dumnezeu și plocoane lui Iezechia	189
Întrebarea 52: Iezechia se înalță, apoi se smerește	199
Întrebarea 53: Despre îngroparea lui Iezechia	206
Întrebarea 54: Zorobabel binecuvîntă pe Domnul	212
Întrebarea 55: Numărătoarea celor întorși din Babilon	231
Întrebarea 56: Despre zidirea templului	256
Întrebarea 57: Mult poate rugăciunea lucrătoare a dreptului	265
Întrebarea 58: Bucuria în întristări	266
Întrebarea 59: Despre căutare și cercetare	274
Întrebarea 60: Taina lui Hristos, rînduită dinainte de veacuri	286
Întrebarea 61: E vremea să înceapă judecata de la casa lui Dumnezeu	292
Întrebarea 62: Despre secera văzută de Zaharia	305
Întrebarea 63: Despre candelabru văzut de Zaharia	316
Întrebarea 64: Despre prorocul Iona și Ninive	335
Întrebarea 65: Despre ghibeoniți și urmașii lui Saul	361

Redactor
RODICA PANDELE ȘI SKULIÉTY
Tehnoredactor
DOINA ELENA PODARU
Corector
CRISTINA JIŁESCU
Aprilie 2009
BUCUREȘTI-ROMÂNIA
Lucrarea executată la Tipografia K&L

... și totuși, prin raționalitatea virtuților și con-
templarea sensurilor spirituale ale omului, ca în cazul de față
și prezenta. Într-o viziune a vederii lui descoperim și omul în
nașterea lui. Totuși, în El, am făcut un contact cu lumea creată.
Așadar, suntem în dispoziție să vedem și în El. Căci
urcându-l, a fost altceva decât o simplă contemplație a lumii
ce aruncă și lumii, pentru că Logosul să se vadă tot mai deplin
parțiale, ca la omul să nu mai fie decât o lume renăscută. Căci
data în lumina sfinților. Hristos, face ceea ce a exprimat Hans
Urs von Balthasar prin cuvintele: „Nu trebuie să înțelegem
ca deodată cu apariția sfinților dumnezeiesc și apăsă și
faptul în forma ei de viață, înveșnicită, pe trupul său
mădar născut dintr-o bogăție de conștiință, de conștiință, de simț
teze și de simț, ce se naște din dialectica vie între subiect și
omniscienț, Logos și lume de-a lungul acestui proces, rămân
comparabil îngrădit în păgînile Sfinților Maximilian Marcellian
prin săvârșirea deosebită de deosebită în viața trinitară. Și
pentru lumina de viață și dinăf. Și așa, înțelegem și înțelegem
mediu, omniști. ³⁹ înțelegem și înțelegem și înțelegem și înțelegem
București, Editura Doina, 1994, p. 104.

... și totuși, prin raționalitatea virtuților și con-
templarea sensurilor spirituale ale omului, ca în cazul de față
și prezenta. Într-o viziune a vederii lui descoperim și omul în
nașterea lui. Totuși, în El, am făcut un contact cu lumea creată.
Așadar, suntem în dispoziție să vedem și în El. Căci
urcându-l, a fost altceva decât o simplă contemplație a lumii
ce aruncă și lumii, pentru că Logosul să se vadă tot mai deplin
parțiale, ca la omul să nu mai fie decât o lume renăscută. Căci
data în lumina sfinților. Hristos, face ceea ce a exprimat Hans
Urs von Balthasar prin cuvintele: „Nu trebuie să înțelegem
ca deodată cu apariția sfinților dumnezeiesc și apăsă și
faptul în forma ei de viață, înveșnicită, pe trupul său
mădar născut dintr-o bogăție de conștiință, de conștiință, de simț
teze și de simț, ce se naște din dialectica vie între subiect și
omniscienț, Logos și lume de-a lungul acestui proces, rămân
comparabil îngrădit în păgînile Sfinților Maximilian Marcellian
prin săvârșirea deosebită de deosebită în viața trinitară. Și
pentru lumina de viață și dinăf. Și așa, înțelegem și înțelegem
mediu, omniști. ³⁹ înțelegem și înțelegem și înțelegem și înțelegem
București, Editura Doina, 1994, p. 104.

Căzuți prin păcatul strămoșesc de la Logosul dinăf până la
irraționalitatea simțirii, care nu sesizează decât supratata mater-
ială a lumii, ne ridicăm prin Logosul venit aproape de noi ca
om, pomînd de la credința ce ne-o dă la botă, ca manifestare

³⁹ Răspunsul 59; P. G. 609; Răspunsul 53; P. G. 90, 504.

⁴⁰ Răspunsul 22; P. G. 90, 320.

[Bunurile de peste fire], au drept căpuri și trăsură prevestitoare dife-
rențiale moduli ale virtuților și rațiunilor celor ce pot fi cunoscute prin fire. Prin
acțiunea Duhului se face neînțeles om în cel vrednic. Fenomenul este deci cel
ce L-a prefăcut în sine, prin înțelepciune, pe Dumnezeu om. Căci după ce a
implinit în viața sa un anumit număr de zile, omul este scutit de viață prin
Căci în înțelepciunea Duhului, omul este scutit de viață prin
București, 1941, p. 12. Și se provoacă la Căci, înțelegem și înțelegem și înțelegem și înțelegem

Smeritul monah Maxim cătrecătre preacuviosul presbiter și egumen Talasie

Despre diferite locuri grele din dumnezeiasca Scriptură⁴⁰

*Preacuviosului rob al lui Dumnezeu, Domnului Talasie,
presbiterul și egumenul, Maxim, smeritul monah, bucurie*

După ce Ți-ai desfăcut, om al lui Dumnezeu, sufletul în chip
rațional de afecțiunea față de trup și mintea Ți-ai tras-o cu totul
din simțire prin duh, trupul⁴¹ Ți l-ai făcut maică preacinstită a
virtuților, iar simțirea Ți-ai arătat-o izvor nesecat de cunoștință
dumnezeiască, punînd însoțirea sufletului cu trupul numai în
slujba celor bune, iar simțirea folosind-o ca organ prin care să
cunoști măreția celor văzute. Căci trupul Tău primește, prin
faptele cele morale, frumusețea sufletului, căreia îi dă o formă
văzută prin virtuți și o arată celor de afară ca să avem viața Ta
ca o icoană a virtuții pusă în văzul tuturor spre imitare. [1] Iar
simțirea Ta sculptează simbolic în figurile celor văzute rațiunile
celor inteligibile și prin ele urcă mintea spre simplitatea veder-
rilor inteligibile, desfăcută de varietatea și compoziția celor vă-
zute, ca să avem cunoștința Ta, drum nerătăcitor al adevărului,
spre a trece prin el spre cele inteligibile. [2] De aceea, după ce-ai
lepădat cu totul împătımirea care leagă de simțire și de trup,
străbătînd întins cu mintea în chip priceput oceanul nesfîrșit
al cuvintelor Duhului (al Scripturii), cercetezi cu duhul cele ale
Duhului. Dar primind de la acesta descoperirea tainelor ascunse,

⁴⁰ Περὶ διαφορῶν ἀπόρων τῆς θείας γραφῆς. În P. G. 90, 243–786. *Quaestiones ad Thalassium*. În românește îi vom zice prescurtat: *Răspunsuri către Talasie*.

⁴¹ În grecește „trupul” e de genul feminin.

smerenia Te-a făcut totuși să alcătuiești o listă cu multe locuri obscure din Sfînta Scriptură, pe care ne-ai trimis-o cerînd și de la mine, cel lipsit de orice virtute și cunoștință, un răspuns scris cu privire la înțelesul lor mai înalt.

Primind eu această listă și citind-o, mi s-a oprit în loc și mintea, și auzul, și cugetarea. Drept aceea, Te-am rugat să-mi îngădui să refuz acest lucru. Ți-am spus că aceste locuri de-abia pot fi înțelese de cei care au înaintat mult în contemplație și au ajuns la capătul celei mai înalte și mai neapropiate cunoștințe, nu însă de mine, care mă tîrăsc pe pămînt și, asemenea șarpelui cel blestemat odinioară, nu am altă hrană afară de pămîntul patimilor, înnoroiat ca un vierme de putreziciunea plăcerilor. Făcînd deci aceasta mult și de multe ori, cînd am văzut că nu primești această rugăminte a mea, temîndu-mă să nu sufere ceva iubirea care ne unește și ne face să avem un singur suflet, chiar de purtăm două trupuri, puțînd să-Ți pară refuzul meu un semn de neascultare, am cutezat, împotriva voii mele, cele mai presus de puterea mea. Am socotit că e mai bine să fiu acuzat de îndrăzneală și să fiu luat în rîs de cei ce voiesc, decît să sufere iubirea vreo clătinare și vreo micșorare. Căci după Dumnezeu, nimic nu e mai de preț ca ea în ochii celor ce au minte. Mai bine zis, nimic nu e mai plăcut lui Dumnezeu ca ea. Căci ea adună la un loc pe cei dezbinați și poate crea în cei mulți sau în toți o identitate netulburată a voinții. [3]

Deci iartă-mi mai întîi Tu, cinstite Părinte, această întreprindere și roagă și pe alții să-mi ierte îndrăzneala. Cîștigă-mi milostivirea lui Dumnezeu prin rugăciunile Tale și fă-L să-mi stea într-ajutor în cele ce voi spune, mai bine zis, să-mi dea răspuns drept la fiecare întrebare. „Căci toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit de la El este” (Iacov I, 17), ca de la izvorul și Părintele tuturor cunoștințelor și puterilor luminătoare pe care le dăruiește pe măsura celor vrednici. Fiindcă numai încrezîndu-mă în Tine am primit să împlinesc porunca Ta, așteptînd bunăvoința lui Dumnezeu ca plată a ascultării.

Deci așezînd fiecare întrebare în frunte, în ordinea și rînduiala în care le-ați scris, voi da după ea un răspuns scurt și precis, pe cît voi fi în stare și pe cît voi primi de la Dumnezeu

harul și puterea înțelegerii și grăirii evlavioase. Căci nu vreau să încarc auzul cititorilor cu mulțime de cuvinte. Nu vreau, mai ales, că știu că aceste cuvinte vor răsuna la auzul vostru, care aveți o cunoștință adevărată și o vedere apriată a celor dumnezeiești și care ați trecut dincolo de tulburarea patimilor și ați lăsat în urmă toată afecțiunea firii, făcîndu-Vă rațiunea conducătoare și judecătoare atotdreaptă în toate cele ce trebuie făcute [4], iar mintea introducînd-o pe scara unei neînțelegeri superioare în sînul cel mai dinlăuntru al tăcerii dumnezeiești, acolo unde nu se percepe decît o fericire dumnezeiască în chip neștiut, o fericire a cărei mărime nu o poate face cunoscută decît experiența ce o au despre ea cei învredniciți. Tocmai de aceea unii ca aceștia nu au trebuință decît de-o scurtă indicație în asemenea chestiuni, care arată cu anticipație frumusețea atotstrălucitoare a vederilor tainice cuprinse în cuvintele dumnezeiești și a mărețelor înțelesuri duhovnicești din ele. De altfel nu știu dacă îmi este îngăduit să Vă spun chiar și numai atîta Vouă, celor ce ați devenit, după cuvîntul Domnului, sarea pămîntului și lumina lumii pentru bogăția virtuții și marea revărsare de cunoștință, curățînd și din alții puroiul patimilor prin modulele virtuților și străbătînd neștiința, care e o orbire a sufletului, cu lumina cunoștinței.

Dar Vă rog pe Voi, cei atotsfinți și pe toți care veți citi această scriere, să nu socotiți cele spuse de mine drept normă a explicării duhovnicești a acestor texte. Căci sînt cu mult mai prejos de înțelegerea cuvintelor dumnezeiești și am însumi lipsă de învățatura altora ca să le înțeleg. Ci, dacă puteți presupune sau afla ceva de la Voi înșivă sau de la alții, socotiți mai degrabă aceea ca adevărat și credeți că aveți o înțelegere mai înaltă și mai adevărată. Iar aceasta se cunoaște prin aceea că dă certitudine inimii acelor care se doresc după pătrunderea duhovnicească a lucrurilor tainice.

Căci Cuvîntul dumnezeiesc se aseamănă cu apa. El se arată ca în niște plante și răsaduri și ca în diferite viețuitoare în cei ce se adapă din același Cuvînt, pe măsura lor, atît în formă de fapte, cît și de cunoaștere, răsărind ca un fruct prin virtuți, după calitatea virtuții și cunoașterii fiecăruia și trecînd de la

unii la alții. [5] Căci El nu poate fi circumscris și nu suferă să stea închis înlăuntrul unei singure minți, dată fiind infinitatea Lui naturală.

Deci mai întâi ne-ai poruncit să grăim despre patimile ce ne supără. Și anume câte și care sînt, din ce început pornesc și la ce sfîrșit ajung, trecînd prin faza de mijloc, ce le este proprie; din ce putere a sufletului sau mădular al trupului răsărind fiecare dă minții în chip nevăzut forma (μορφή) sa, iar trupul îl face ca pe o vopsea ce colorează prin cugetările păcatului întreg nefericitul de suflet; care este înțelesul numelui fiecăreia și lucrarea ei, roadele și înfățișările, precum și viclesugurile puse la cale prin ele de dracii necurați, însoțirile și disimulările lor nevăzute; cum scot aceia în chip ascuns pe unele la vedere prin altele și cum prin unele atrag în chip amăgitor spre altele; care sînt subțirimi (nuanțele), micimile, mărimile și umflările lor uriașe; cum cedează, se retrag, încetează, stăruie, năvălesc mai repede sau mai domol; care sînt justificările lor în fața sufletului ca în fața unui tribunal și hotărîrile ce se dau de către cugetare; înfrîngerile și biruințele văzute și starea lăuntrică ce-o însoțește pe fiecare; care e pricina pentru care li se îngăduie dracilor să tulbure sufletul cu multe patimi, și aceasta fie prin ei înșiși, fie prin alții (altele) [6]; prin ce gînd ne aduc în fața minții fără de vreme materiile proprii, prin care pornesc în chip ascuns războiul amarnic împotriva noastră, care ne preocupăm de cele ce nu sînt de față de parcă ar fi prezente, întinzîndu-ne spre materii sau fugind de ele, și anume primul lucru pătimindu-l de dragul plăcerii, al doilea din pricina durerii [7]; despre modul prezenței lor în noi și despre nălucirile complicate și variate ce le stîrnesc în visurile din vremea somnului; apoi dacă sînt închiși în vreo parte a sufletului sau a trupului, sau sînt în tot sufletul și în tot trupul; și dacă, aflîndu-se înlăuntru, înduplecă sufletul prin patimile sufletești să îmbrățișeze pe cele din afară prin mijlocirea trupului și îl amăgesc să se predea cu totul simțirii, părăsind cele ce-i sînt proprii după fire; sau, aflîndu-se afară, printr-o atingere din afară a trupului modelează sufletul cel nevăzut după chipul celor materiale (πρὸς τὰ ὑλικὰ σχηματίζουσιν), sădind în el o formă compusă și dîndu-i înfățișarea materiei

primite prin imaginație; și, dacă este vreo rînduială și vreo ordine în lucrarea lor, cu viclenie plănuită, ca mai întâi să încerce sufletul prin unele patimi și apoi să-l războiască prin altele; și care (draci) premerg, care urmează la rînd sau care cu care se însoțesc, dacă nu cumva tulbură sufletul în mod amestecat, fără nici o ordine, la întîmplare, prin orice patimi; apoi dacă e lăsat sufletul să pătimească unele ca acestea de la ei, în afară de providență sau potrivit providenței; și care este rațiunea pentru care providența părăsește în orice patimă sufletul; care este, apoi, modul nimicirii fiecăreia dintre patimile înșirate și prin care fapte, cuvinte sau gînduri se eliberează sufletul de ele și se curăță de întinăciunea conștiinței; ce virtute va opune fiecărei patimi ca să o biruiască, fugărind pe dracul cel viclean și tăind deodată cu el total însăși mișcarea patimii; cum va putea apoi, după izbăvirea de patimi, să-și scruteze sufletul bine ale sale; și cu ajutorul căror rațiuni și moduri ajungînd prin rațiunea cea după fire la relații nepătimașe între simțiri și lucrurile sensibile, va modela simțirile ca să stea în slujba virtuților, precum prin patimi le modelase mai înainte, să stea în slujba păcatului [8], și cum va înfăptui această bună întoarcere ca să se folosească de cele prin care greșea înainte spre nașterea și susținerea virtuților; cum apoi, izbăvindu-se și de aceste relații [9], va culege cu pricepere, prin contemplarea naturală în duh, rațiunile celor create, desfăcute de simbolurile sensibile din ele; și cum, după aceste rațiuni, luînd contact cu cele inteligibile, prin mintea devenită curată de cugetarea aplecată spre cele supuse simțirilor, va primi înțelegerile cele simple și va dobîndi cunoștința simplă, care leagă toate întreolaltă, potrivit cu rațiunea originară a Înțelepciunii; în sfîrșit, cum după aceasta sufletul, odată trecut dincolo de toate cele ce sînt și de înțelesurile lor firești și desfăcut de toată puterea în chip curat, chiar și de puterea proprie de a cugeta, va pătimi unirea cea mai presus de înțelegere cu Dumnezeu însuși, iar în această stare, primind de la El în chip negrăit învățătura adevărului adevărat ca pe o sămîntă, nu se va mai abate spre păcat [10], nemaifiind loc pentru diavol ca să-l atragă spre răutate prin amăgire, datorită

necunoașterii Celui ce e bun prin fire și înfrumusețează toate ce se pot împărtași de El?

Fiindcă ați poruncit să lămuresc în scris rațiunile, modurile și pricinile tuturor acestora, rog să mai așteptați puțin cuvîntul privitor la ele. De mă va ajuta Dumnezeu, voi cerceta cu un prilej mai potrivit și mai cu stăruință acestea în alte scrieri, dacă voi simți peste tot în minte vreo astfel de putere de pătrundere, încît să pot cuteza să străbat un ocean atît de mare și de adînc. Căci nu mă rușinez să spun că încă nu cunosc uneltirile și viclesugurile anevoie de descurcat ale dracilor necurați, dat fiind că praful materiei îmi întunecă încă ochii sufletului și nu mă lasă să privesc (să contemplan) în chip curat firea celor create și să deosebesc din grămada celor ce există pe cele ce par să existe [11], înșelînd doar simțirea cea lipsită de rațiune. Fiindcă numai cei foarte contemplativi și înalți la cugetare pot cerceta cu adevărat unele ca acestea și pot grăi despre ele, adică numai cei ce prin multă experiență au dobîndit puterea de a cunoaște cele bune și cele care nu sînt bune, ba ceea ce e mai înalt și mai de cinste ca toate au primit de la Dumnezeu harul și puterea de a înțelege bine, și de a spune limpede cele înțelese.

Dar ca să nu rămînă cu totul neluminată învățătura despre acestea în lucrarea de față, voi spune puține lucruri despre nașterea patimilor, atîta cît e lipsă ca Voi și bărbații duhovnicești asemenea Vouă să vadă sfîrșitul din început. Apoi voi trece la tâlcuirea capetelor ce urmează.

Definiția răului

Răul nici nu era, nici nu va fi ceva ce subzistă prin firea proprie. Căci nu are în nici un fel ființă sau fire, sau ipostas, sau putere, sau lucrare în cele ce sînt. Nu e nici calitate, nici cantitate, nici relație, nici loc, nici timp, nici poziție, nici acțiune (ποίησις), nici mișcare, nici aptitudine, nici patimă (pasivitate, afect) contemplată în chip natural în vreo existență și în nici una din acestea toate nu subzistă prin vreo înrudire naturală. Nu e nici început (principiu), nici mijloc, nici sfîrșit. Ci, ca să-l cuprind într-o definiție, voi spune că răul este abaterea (ἔλλειψις)

lucrării puterilor (facultăților) sădite în fire de la scopul lor și altceva nimic. Sau iarăși, răul este mișcarea nesocotită (ἀλόγιστος) a puterilor naturale spre altceva decît spre scopul lor, în urma unei judecăți greșite. Iar scop (τέλος) numesc cauza celor ce sînt, după care se doresc în chip firesc toate, chiar dacă Vicleanul, acoperindu-și de cele mai multe ori pizma sub chipul bunăvoinței și înduplecînd cu viclenie pe om să-și miște dorința spre altceva dintre cele ce sînt și nu spre cauză, a sădit în el necunoștința cauzei. [12]

Deci primul om, neducîndu-și mișcarea lucrării puterilor naturale spre scop, s-a îmbolnăvit de necunoștința cauzei sale, socotind, prin sfatul șarpelui, că acela este Dumnezeu, pe care cuvîntul poruncii dumnezeiești îi poruncise să-l aibă ca pe un dușman de moarte. Făcîndu-se astfel călcător de poruncă și necunoscînd pe Dumnezeu, și-a amestecat cu încăpăținare în toată simțirea toată puterea cugetătoare și așa a îmbrățișat cunoștința compusă și pierzătoare, producătoare de patimă, a celor sensibile [13]. Și așa „alăturatu-s-a cu dobitoacele cele fără de minte și s-a asemănat lor“ (Ps. XLVIII, 12), lucrînd, căutînd și voind aceleași ca și ele în tot chipul; ba le-a și întrecut în iraționalitate, mutînd rațiunea cea după fire în ceea ce e contrar firii.

Deci cu cît se îngrijea omul mai mult de cunoștința celor văzute numai prin simțire, cu atît își strîngea în jurul său mai tare neștiința de Dumnezeu. Și cu cît își strîngea mai mult legăturile neștiinței, cu atît se lipea mai mult de experiența gustării prin simțire a bunurilor materiale cunoscute. Dar cu cît se umplea mai mult de această experiență, cu atît se aprindea mai mult patima iubirii trupești de sine, care se naștea din ea. Și cu cît se îngrijea mai mult de patima iubirii trupești de sine, cu atît născocea mai multe moduri de producere a plăcerii, care este și fiica, și ținta iubirii trupești de sine. Și fiindcă orice răutate pierde împreună cu modalitățile care o produc, omul, aflînd prin însăși experiența că orice plăcere are ca urmașă în chip sigur durerea, își avea toată pornirea spre plăcere și toată fuga dinspre durere. Pentru cea dintîi lupta cu toată puterea, pe cea de-a doua o combătea cu toată sîrguința, închipuindu-și un

lucru cu neputință, și anume că printr-o astfel de dibăcie va putea să le despartă pe acestea una de alta și iubirea trupească de sine va avea unită cu ea numai plăcerea, rămânând neîncercată de durere. Sub puterea patimii el nu știa, precum se vede, că plăcerea nu poate fi niciodată fără de durere. Căci în plăcere e amestecat chinul durerii, chiar dacă pare ascuns celor ce o gustă, prin faptul că domină patima plăcerii. Pentru că ceea ce domină iese totdeauna deasupra, acoperind simțirea a ceea ce stă alături.

Așa s-a strecurat marea și nenumărata mulțime a patimilor stricăcioase în viața oamenilor. Așa a devenit viața noastră plină de suspine, cinstind pricinile care o pierd și născocind și cultivând prilejurile coruperii sale, datorită neștiinței. Așa s-a tăiat firea cea unică în nenumărate părțicele, și noi, cei ce sîntem de aceeași fire, ne mîncăm unii pe alții ca reptilele și fiarele. Căci căutînd plăcerea din pricina iubirii trupești de noi înșine și străduindu-ne să fugim de durere din aceeași pricină, născocim surse neînchipuite de patimi făcătoare de stricăciune. Astfel, cînd ne îngrijim prin plăcere de iubirea trupească de noi înșine (φιλαυτία) naștem lăcomia pîntecelui, mîndria, slava deșartă, îngîmfarea, iubirea de argint, zgîrcenia, tirania, fanfaronada, aroganța, nechibzuința, nebunia, părerea de sine, înfumurarea, disprețul, injuria, necurăția, ușurătatea, risipa, neînfrînarea, frivolitatea, umblarea cu capul prin nori, moleșeala, pornirea de a maltrata, de a lua în rîs, vorbirea prea multă, vorbirea la ne vreme, vorbirea urîță și toate cîte mai sînt de felul acesta. Iar cînd ascuțim mai mult prin durere modul iubirii trupești de noi înșine, naștem mînia, pizma, ura, dușmănia, ținerea mințe a răului, calomnia, bîrfeala, intriga, întristarea, deznădejdea, defăimarea providenței, lîncezeala, neglijența, descurajarea, deprimarea, puținătatea de suflet, plînsul la ne vreme, tînguirea, jalea, sfărîmarea totală, ciuda, gelozia și toate cîte țin de o dispoziție care a fost lipsită de prilejurile plăcerii. În sfîrșit, cînd din alte pricini se amestecă în plăcere durerea, dînd perversitatea (căci așa numesc unii întîlnirea părților contrare ale răutății), naștem fățarnicia, ironia, viclenia, prefăcătoria, lingusirea, dorința de a plăcea oamenilor și toate cîte sînt născociri

ale acestui viclean amestec. Căci a le număra acum și a le spune toate, cu înfățișările, modurile, cauzele și vremurile lor, nu e cu putință. Cercetarea fiecăreia dintre ele o vom face, dacă Dumnezeu ne va hărăzi putere, în viitor.

Altă definiție a răului

Deci răul stă, cum am spus mai înainte, în necunoașterea cauzei celei bune a lucrurilor. Aceasta orbînd mintea omenească, dar deschizînd larg simțirea, l-a înstrăinat pe om cu totul de cunoștința lui Dumnezeu și l-a umplut de cunoștința pătimășă a lucrurilor ce cad sub simțuri. Împărtășindu-se deci omul fără măsură de aceasta numai prin simțire, asemenea dobitoacelor necuvîntătoare și aflînd prin experiență că împărtășirea de cele sensibile susține firea lui trupească și văzută, a părăsit frumusețea dumnezeiască menită să alcătuiască podoaba lui spirituală și a socotit zidirea văzută drept Dumnezeu, îndumnezeind-o datorită faptului că e de trebuință pentru susținerea trupului; iar trupul propriu, legat din fire de zidirea luată drept Dumnezeu, l-a iubit cu toată puterea. Și așa, prin grija exclusivă de trup, a slujit cu toată sîrguința zidirii în loc de Ziditor. Căci nu poate sluji cineva zidirii dacă nu cultivă trupul, precum nu poate sluji lui Dumnezeu dacă nu-și curățește sufletul prin virtuți. Deci prin grija de trup, omul, săvîrșind slujirea cea stricăcioasă și umplîndu-se împotriva sa de iubirea trupească de sine, avea în sine într-o lucrare neîncetată plăcerea și durerea. Căci mîncînd mereu din pomul neascultării, încerca în simțire părerea (cunoștinței) binelui și răului⁴², amestecate în el.

Și poate că, de fapt, dacă ar zice cineva că pomul cunoștinței binelui și răului este zidirea cea văzută nu s-ar abate de la adevăr. Căci împărtășirea de ea produce în chip natural plăcerea și durerea. Sau, iarăși, poate că zidirea celor văzute s-a numit pom al cunoștinței binelui și răului fiindcă are și rațiuni

⁴² Binele pentru simțirea trupească e plăcerea, iar răul e durerea. Acest „bine“ și „rău“ e produs de lumea văzută, care deci e pomul unui fals bine și rău.

duhovnicești care nutresc mintea, dar și o putere naturală care, pe de o parte, desfătează simțirea, pe de alta, pervertește mintea. [14] Deci contemplată duhovnicește ea oferă cunoștința binelui, iar luată trupește oferă cunoștința răului. Căci celor ce se împărtășesc de ea trupește li se face dascăl în ale patimilor, făcându-i să uite de cele dumnezeiești. De aceea i-a interzis-o, poate, Dumnezeu omului, amînînd pentru o vreme împărtășirea de ea, ca mai întîi, precum era drept, cunoscîndu-și omul cauza sa prin comuniunea cu ea în har și prefăcînd, prin această comuniune, nemurirea dată lui după har în nepătimire și neschimbabilitate, ca unul ce-a devenit deja Dumnezeu prin îndumnezeire, să privească – fără să se vatăme și cu totul slobod – cu Dumnezeu fapăturile lui Dumnezeu și să primească cunoștința lor ca Dumnezeu, dar nu ca om, avînd după har, în chip înțelept, aceeași cunoștință a lucrurilor ca Dumnezeu, datorită prefacerii minții și simțirii prin îndumnezeire.⁴³

Așa trebuie înțeles aci pomul acela, după o filcuire pe care o pot primi toți. Căci înțelesul mai tainic și mai înalt e rezervat pentru cei cu o cugetare mistică, noi trebuind să-l cinstim prin tăcere. Eu am amintit aci de pomul neascultării doar în trecere, vrînd să arăt că necunoașterea lui Dumnezeu a îndumnezeit zidirea, al cărei cult vine din iubirea de trup (φιλαντία) a neamului omenesc. Căci în jurul acesteia se învîrtește, ca un fel de cunoștință amestecată, toată experiența plăcerii și a durerii, din pricina cărora s-a introdus în viața oamenilor tot nămolul relelor ce dăinuiește în chip felurit și pestriț, și-n atîtea forme

⁴³ Deci îndumnezeirea nu exclude cunoașterea fapturilor. Dar atunci omul le cunoaște fără patimă, ca Dumnezeu și în Dumnezeu, nu cu patimă, adică cu uitarea lui Dumnezeu. Toate își au vremea lor ca să se cunoască și să se săvîrșească cum se cuvine, trebuind să aștepte creșterea omului la înălțimea lor. Pomul cunoștinței binelui și răului (sau lumea), ca sădit tot de Dumnezeu, nu era ceva rău în sine. Dar omul nu era crescut la starea în care îl putea privi în mod just și neprimejdios. Deci interzicerea atingerii de el era o amînare, nu o oprire veșnică. Aceeași idee o dezvoltă Sfîntul Grigorie Palama în *Capetele naturale, teologice etc., Filocalia greacă*, vol. II, ed. a II-a, p. 319. Răul nu se identifică cu ipostasul vreunei realități, ci e un mod greșit de comportare față de realități, care vine și dintr-o intrare a omului în relație cu un lucru înainte de a fi crescut la capacitatea unei relații juste.

cîte nu le poate spune cuvîntul. Pentru că fiecare dintre cei ce participă la firea omenească are în sine, într-o anumită cantitate și calitate, vie și lucrătoare, iubirea față de partea lui văzută, adică față de trup, care îl silește ca pe un rob, prin pofta de plăcere și frica de durere, să născoască multe forme ale patimilor, după cum se nimeresc timpurile și lucrurile și după cum îl îndeamnă modul lui de a fi, întrucît experiența îl învață că e cu neputință să ajungă să aibă neconținut plăcerea ca tovarășă de viață și să rămîna cu totul neatins de durere, că nu va putea să ajungă la capătul acestui scop. Căci firea întreagă a trupurilor fiind coruptă și pe cale de împrăștiere prin oricîte moduri ar încerca să o susțină pe aceasta, întărește și mai mult stricăciunea din ea. De aceea omul, temîndu-se, fără să vrea, neconținut de soarta a ceea ce iubește, cultivă fără voie și pe nesimțite, prin ceea ce iubește ceea ce nu iubește, atîrnînd de cele ce nu pot dăinui. În felul acesta își preschimbă dispoziția sufletului deodată cu cele ce se împrăștie, ca pe una ce se rostogolește împreună cu cele ce curg, și nu înțelege că se pierde din pricina totalei orbiri a sufletului față de adevăr.

Iar izbăvirea de toate aceste rele și calea scurtă spre mîntuire este dragostea adevărată, cea din cunoștința a lui Dumnezeu și izgonirea din suflet a dragostei față de trup și de lumea aceasta. Prin aceasta, lepădînd pofta de plăcere și frica de durere, ne eliberăm de reaua iubire trupească de noi înșine (φιλαντία), înălțați fiind la cunoștința Ziditorului. În felul acesta primind în locul iubirii celei rele de noi înșine pe cea bună și spirituală, despărțită cu totul de grija de trup, nu vom înceta să slujim lui Dumnezeu prin această iubire bună de noi înșine (νοερά, καλή, ἀγαθή φιλαντία), căutînd pururea să ne susținem sufletul prin Dumnezeu. Căci aceasta este adevărata slujire și prin ea grijim cum trebuie și în chip plăcut lui Dumnezeu de sufletul nostru, prin virtuți.

Deci cel ce nu dorește plăcerea trupească și nu se teme deloc de durere a ajuns nepătimitor. Căci deodată cu acestea și cu iubirea trupească de sine, care le-a născut, a omorît toate patimile ce cresc prin ea și prin ele, împreună cu neștiința, sursa cea mai de la început a tuturor relelor. Și așa s-a făcut întreg slujitor al